

Mondd, mennyit ér az ember.....

„Érek annyit, amennyibe kerülök” – vágta rá Richard Wagner, aki fényűző életvitelét adósságok halmaza, illetve a különc II. Lajos uralkodó pénzelte a bajor államkincstárból, a tanácsos urak heves morgolódása közepette. Ugyan mit mondana ma, ha a wagneri életműből sarjadt kulturális iparág hozadékát elébe tárnák? Mennyit ér Archimédesz a csigájával, James Watt a gőzgépével, vagy Neumann János a számítógép-embriójával? Mennyit ér Schulek Frigyes a Halászbástyájával vagy Adam Clark a Lánchídjával? És mennyit a névtelen mérnökök az egyiptomi piramisokkal, az Akropolisszal vagy a Colosseummal? Valóban évi nagyjából potom 200 ezer dollárra árazható be Bill Clinton, aki két elnöki ciklusa alatt prosperáló gazdaságot irányított és amerikaiak tízezreit tett dollármilliomossá?

Összevethető-e Bill Gates horribilis magánvagyonára teljesítményének annak a hozamával, ami az egész mai világtársadalmat és globális gazdaságot néhány év alatt a tudás, az érintkezés és a technológiai fejlődés korábban elképzelhetetlen csúcspontjára röpítette? Bill Gates nagyjából 50 milliárd dollárra tehető vagyona 5 millió magyar ember egy éves jövedelme – így Gates úr 5 millió évig élhetne magyar átlag életszínvonalon – csak, hogy lássuk: mennyi is ez az annyi?

Az emberi élet, a teljesítmények „beárazásával” kapcsolatos polémia már a jézusi példabeszéd szőlőmunkásai körében sem lelt megnyugtató magyarázatot: a később jövő brigád magasabb bérért áll munkába – talán a megnövekedett munkaerő-piaci keresletnek köszönhetően jobb alkupozációba kerültek volna? Bizony, a piac évezredek óta diktálja a szakmák árát: Szókratész még néhány gazdag ifjút oktat békésen sétálgatva egy olajfa-ligetben – a római kor már a nemzet napszámosaivá értékelte le a néptanítók tömegeit, mint láthatjuk azt az írnok, a magántitkár, majd a gyors- és gépirókisasszony hasonló történelmi ívében.

A globalizáció új jelenségekkel sokkolja a világot az emberi élet során elérhető jövedelmek, a szakmai teljesítmények „beárazása” terén is. Eddig sem volt titok egy-egy multinacionális cégvezér, vagy a Wall Street és a City pénzmágusainak és arany ifjainak csurranó-cseppenő éves jövedelme, az eredményes munka után a bankszámlákat tovább hízaló búsás prémium, a pénzügyi válság azonban világszerte általános felhőrdülést váltott ki a pénzemberekkel szemben. Van-e egyáltalán realitása annak, hogy „leszabályozzák” ezeket a csillagászati jövedelmeket, ahogyan most nagy nekibuzdulással adnak hangot ennek vezető politikusok?

A globalizáció egyik ilyen jelenségét jómagam a „nagy számok csapdjának” nevezem. Csapda, mivel egy irtatlan nagy multinacionális vállalat éves profitjának – akár statisztikai hibának is nevezhető – töredéke a cég első számú vezetőjét, illetve felső vezető csapatát az átlagember érzékelési szintjét meghaladó nullákra végződő jövedelemmel jutalmazhatja. Ne is merészkedjünk távoli nemzetközi vizekre, maradjunk magyar példánál, minő is ez a „nagy számok csapdája”? Ha egy magyar vállalat vagy pénzintézet egy esztendőben 250 milliárd forint nagyságrendű adózott jövedelmet mutat ki és ezt független könyvvizsgálók is ellenjegyzik, tehát rendben lévőnek nyilvánítják – e nettó profit egy százaléka 2,5 milliárd forint éves prémiumot ígér az első számú vezetőnek. De a fél százaléka is 1,25 milliárd forintot és az egy ezreléke is 250 millió forintot. Na, akkor most vegyünk egy multit, dollár milliárdokban...

Nem vitás, hogy az elégedett részvénytulajdonosok, akik a részvényárfolyam-emelkedésből ugyancsak bőségesen profitálnak, megszavazzák a nettó profit csekélyke hányadát a management számára. Ha pedig az éves bónusz részvényopcióhoz köttetett, az árfolyamnövekményt amúgy is a piac írja jóvá a vezetésnek, s könnyű teher a cég költség-számláin.

A „nagy számok csapdájának” van más vetülete is. Egy-egy nagy volumenű üzletre vetített pindurka százaléknyi-ezreléknyi jutalék is fajlagosan hatalmas jövedelemmel „sújtja” e szolgáltatást végzőket. Gazdasági szakszóval könnyű elintézni: vannak rendkívül termelékeny szakmák. Ha termelékenynek kell nevezni, hát nevezzük annak a közjegyző, a jogász, az ügyvéd, a pénzügyi tanácsadó, a fejevadász, a szoftverkészítő, az ingatlanügynök, a tervezőmérnök, a reklám- és PR-szakember, stb. stb. munkáját. Kiváltképpen „termelékenyek” ezek a foglalkozások a számítógépek segítségével szabványosítható munkafolyamatokkal. A jutalék meg annyi, amennyi.

Összességében a bankipar is ennek a csapdának esik „áldozatul”. Minél nagyobb volumenek forognak, annál kisebb jutalék is hatalmas jövedelmet hoz a befektetett élőmunkára. A banki számítógépnek mindegy, hogy Józsi bácsi 50 ezer forintos ügyletére vagy egy 50 milliós, netán 5 milliárd forintos államkötvény-ügyletre nyomja be a banki ügyintéző az „Enter” billentyűt. Az óriási volumenű ügyletek utáni csekély jutalék-ezrelék is messze „termelékenyebbnek” mutatja az élőmunkát, mint az apró tételekből álló kiskereskedelmi, lakossági bankolást. Ebből adódóan a pénzügyi ágazatban is széles palettán mozognak a jövedelmek a bankfiók-alkalmazottak vagy az értékpapír-kereskedők között. Tehet arról egy pénzintézet, hogy pénzügyi válság idején a tisztelt ügyfél bepánikol és úgy kapkodja a pénzét, értékpapírjait, váltja ide-oda devizáját, hogy a pénzintézetre aranyesőként hullik a bekasszírozható jutalék? Az elektronikus ügyintézés, a – nem kis gonddal és költséggel kifejlesztett – banki számítógépes szoftverek rendkívül termelékennyé tették a pénzügyi ágazat szolgáltatásait, s ehhez csak hab a tortán, hogy a globalizáció nagy tömegű tőkék gyors forgatását is tálcán hozza a számára. A hajdanán közkeletű reklám mintájára – „Amíg Ön alszik, a Darmol (hashajtó) dolgozik” – a jutalék például szakadatlanul ketyeg egy 5-10-20 éves hitelnél, ami az automatizálásnak köszönhetően nyilván nem ró arányosan annyi költséget a pénzintézetre a számlaegyenlegek lekönyvelésével és a számlaértékesítéssel. Ugyanilyen módon ketyeg az gazdasági élet szereplői közötti pénzáttalásokra szedett jutalék is, mely számlaforgalom sok százezer milliárd forintba rúg évente.

A másik jelenséget, amely szintén a gazdaság és kultúra globalizálódása kapcsán vált sokkoló jövedelmek eszközévé, a „péterfillérek” szindrómájának nevezem, a templomi perselyezés mintájára. Kezdetben voltak a fogpaszta- és a cipőpaszta királyok. Fogyasztók hatalmas körének eladni olcsó termékeket. 100 ezer ember vesz 1 dollárért, 1 milliárd ember vesz 1 dollárért. Aztán a rock- és beat énekesek, bestseller írók tágították mind szélesebbé. A „péterfillérek” duzzasztják hihetetlen szintre a világmózi sztárjainak a gázsiját, de a televíziók reklámbevételeinek köszönhetően a golf- és tenisz- vagy futballkirályokét, -hercegeket is.

A „péterfillér” jelenség, ugyanúgy, mint a „nagy számok csapdája” természetesen nemzeti keretekben is működött már - ezen alapszik minden szerencsejáték - de az utóbbi évtizedben a világkultúra és

világgazdaság integrációjával soha nem képzelt nagyságrendet öltött. Biztosra vehetjük, hogy minden, globális tömegfogyasztásra alkalmas termék, szolgáltatás hasonló vagyonosodással díjazza annak feltalálóját. Szóljunk itt tisztelettel Rubik Ernőről, aki kellő jogvédelem híján csak töredékét élvezhette a Kocka világsikerének.

A jövedelmi hierarchiák kapcsán most csak a jövedelmek létrehozásával és elosztásával foglalkoztunk. Nem szóltunk a megtermelt gazdagság másodlagos cseréjével, mint amilyenek a szerencsejátékok, a lóverseny, az ingatlan- és műkincsforgalom, a devizaárfolyam- és részben a részvényárfolyam spekuláció. Ezek egy része nyertes-vesztes pozíciókon nyugszik, - bár való igaz, ahogyan a pénznek nincsen szaga, a gazdagság forrásvidékét sem igen szokás górcső alá venni.

S hogy lehet-e ezeket a jövedelmeket korlátozni, „leszabályozni”? Igen, amikor majd a világ politikai elitje hajlandó lesz a világkapitalizmus legképmutatóbb intézményét, az off-shore cégek létjogosultságát visszavonni. Akkor lenne egyedül hihető, hogy a gazdaság és a politika közötti tűzfal nem csak egy Patyomkin papírparaván.

Szegő Márta
a szerző közgazdász

Az írás a 2007. április 14-én „Nemeuklideszi gazda(g)ság” címen a Népszabadságban megjelent cikk újraserkesztett változata.